

NĚKTERÉ ZVLÁŠTNÍ ZPŮSOBY DOKAZOVÁNÍ

(úvod)

doc. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., JUDr. Jan Hlaváček, JUDr. Pavel Kroulík

Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. zavedla pět zvláštních způsobů dokazování, resp. samostatných důkazních prostředků, jimž jsou konfrontace, rekognice, vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě (§ 104a–§104e). Platný trestní řád se snaží vyhovět požadavkům praxe a nadále považuje tyto prostředky - oproti dřívější obecné a neúplné úpravě v § 93 odst. 2 a § 94, navíc zaměřené nepřesně ve vztahu k výsledku obviněného, nebo považované za způsoby ohledání - za samostatné způsoby dokazování, resp. samostatné trestněprocesní úkony. Ustanovení § 93 odst. 2 o rekognici ovšem nedoznalo změny, takže trestní řád nyní upravuje způsob provádění tohoto důkazního prostředku na dvou místech.

Zákon stanoví v jednotlivých ustanoveních procesní podmínky provedení těchto důkazních prostředků. Vedle trestněprocesní povahy jsou kriminalistickou vědou považovány za **metody kriminalistické praktické činnosti**, zejména pokud jde o plánování, taktiku provedení a jejich dokumentaci.

Dokumentace všech těchto úkonů se provádí způsobem předepsaným novelou trestního řádu v ust. § 55 odst. 3. Je nutné zdůraznit, že obligatorní formou dokumentace všech procesních úkonů (tedy i pětice zvláštních způsobů dokazování) je **protokol**. Trestní řád neřeší, jestli je nutné protokol vypracovávat v průběhu úkonu, bezprostředně po něm, anebo dokonce s odstupem doby. Dokonce neřeší ani to, z jakých zdrojů má být protokol sepsán. Samozřejmě, protokoly některých procesních úkonů, jako třeba výsledku, se provádí v průběhu procesního úkonu – dalo by se říci – metodou „on-line“ (otázka, odpověď, zápis...). To proto, že úkon obvykle probíhá v kanceláři (v horším případě ve výjezdovém vozidle) a de facto při kontaktu (dialogu) obviněného, podezřelého nebo svědka s *kriminalistou*. Pravda, některé další procesní úkony (například rekognice) probíhají také v interiéru (tedy pro zpracovatele v relativně příznivých podmínkách), přesto však protokoly „on-line“ není možná – viz dále. Konkrétní pracovní postupy protokolace při procesních úkonech vypracovala kriminalistická věda.

Praxe *kriminalistů* operujících na místě činu, nebo obecněji řečeno v terénu (například při provádění ohledání místa činu, rekonstrukci, vyšetřovacím pokusu atd.), však přinesla celou řadu pracovních postupů, které sice soudní praxe obvykle akceptuje, ale z nichž některé ne zcela korespondují s právní teorií, resp. legislativou. Dokonce k nim ještě ani není dokončena diskuse v kriminalistické literatuře. V řadě případů pak dochází k tomu, že tyto „zlepšováky“ jsou - avšak až při hlavní líčení u soudu - vhodným protiargumentem obhajoby, která to či ono z průběhu provádění procesního úkonu označí za vadu, což posléze soud uzná. Proč až u soudu? No, proč by obhájce upozorňoval na „problematický“ postup již při provádění úkonu, když to může chytře využít až při hlavní líčení, kde má šanci celý úkon negovat?

Příklad: Oběť znásilnění před soudem u hlavního líčení řekne, že pachatele bezpečně poznává a že se nemůže mýlit, protože kromě jiného na ni mluvil cizím jazykem. Obhajoba však její prohlášení o znovupoznání s úspěchem zpochybní s tím, že před hlavním líčením byla provedena rekognice (což byla pravda), která ale proběhla s vadami. Uvede cokoliv z nekonečné škály možných pochybení, které přináší praxe, třeba, že poškozená měla možnost pozorovat přípravu rekognice a že musela vidět, že u obviněného postávala tlumočnice, zatímco ostatní figuranti stáli opodál v hloučku. Soud jednoduchou otázkou toto tvrzení prověří, poškozená ho v dobré víře potvrdí a nezpochybnitelnost důkazu je na světě. A pachatel unikne potrestání.

Zřejmě nelze nic namítat proti tomu, když si *kriminalista*, provádějící například rekonstrukci, bude činit poznámky o průběhu úkonu do bloku a současně bude organizovat dokumentaci technickými prostředky (viz dále). Po skončení úkonu pak všem přítomným na úkonu oznámí, k jakým závěrům se dospělo. Může si poznamenat reakce přítomných. Nic nebrání tomu, aby si nechal svoje poznámky podepsat zúčastněnými. Protokol pak vypracuje následně po úkonu (v kanceláři, pomocí psacího stroje nebo počítače), tento vytiskne a dá dodatečně podepsat zúčastněným osobám. Poznámky, ze kterých čerpal, uloží do konceptu spisu. Jak bude uvedeno dále, pro zajištění hodnověrnosti úkonu má možnost vhodně využít i fotodokumentaci, videozáznam, či topografickou dokumentaci (náčrtky a plány).

Lze ovšem mít pochybnosti o správnosti postupu *kriminalisty*, když se na místě úkonu chová nikoliv jako řídicí pracovník, ale jako „chaotik“, když si nedělá poznámky, spoléhá jen na to, že kriminalistický techniky nafotí a nasnímá videokamerou vše potřebné – a on pak, ve své kanceláři, dohnán zákonnou povinností, „sepiše“ protokol například podle videozáznamu. Bohužel, tato nesprávná praxe je až příliš častá. Jak bylo uvedeno, takový neprofesionální postup může být také vítaným protiargumentem obhajoby o vadách dokumentace úkonu. Jak bude uvedeno dále, je však třeba přísně odlišovat od naznačeného postupu a od toho, kdy *kriminalista* třeba ve zmíněném videozáznamu (opakovaně přehrávaném) nalézá důležité dějové detaily, resp. důkazy.

Jelikož je odjakživa zřejmé, že smyslové orgány člověka mají určité fyziologické limity, navíc že i lidská paměť není schopná uchovat si vše, co bylo možné například na místě procesního úkonu (obrazně řečeno) vidět, slyšet, cítit či nahmatat – a toto vše slovně popsat do protokolu, zákonodárce a priori předpokládal, že ke komplexnějšímu informování o stavu na místě činu, či o průběhu úkonu bude možné užití „vhodných technických prostředků“, které poskytnou hodnověrný dokument o provedeném úkonu. V době, kdy bylo toto z dnešního pohledu trochu archaické ustanovení do trestního řádu formulováno (přelom 50. a 60. let min. století), byly za takový vhodný prostředek považovány snad jen fotografie nebo plánek. V průběhu let se v kriminalistické a tím pádem i justiční praxi uplatnila velká škála dalších dokumentačních metod založených na nejrůznějších technických prostředcích. V každém případě se ale jedná o fakultativní metody dokumentace, které nikdy nemohou protokol nahradit.

Nebývalý rozmach v kriminalistické dokumentaci procesních úkonů zaznamenala například videodokumentace. Kriminalistická věda vypracovala nejen detailní pracovní postupy (metodiky) pro užívání kriminalistickotechnických dokumentačních prostředků, ale vytvořila i interní akty řízení závazné pro *kriminalisty*, které vychází z trestního řádu.

Přelom XX. a XXI. století je navíc v oblasti praktické kriminalistiky charakterizovaný nebývalým zájmem o normalizaci provádění pracovních postupů a metod ve smyslu mezinárodně uznávaných norem systému ISO.^{x)}

V kriminalistické praxi se nejčastěji uplatňují – pokud jde o fakultativní dokumentační metody – fotodokumentace, videodokumentace a zvukový záznam. Neprávem je v praxi opomíjena topografická dokumentace. Možná proto, že její pořízení je pracné (na místě činu se vytváří náčrtek, ze kterého se pořizuje plánek). Rozvoji těchto prostředků a jejich použití se věnuje kriminalistická věda.

Je třeba upozornit na to, že novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. obsahuje novou obligatorní formu protokolace v hlavním líčení a veřejném zasedání vyšším soudním úředníkem nebo protokolujícím úředníkem s využitím zvukového záznamu. Toto ustanovení mělo odloženou účinnost a této nabylo dnem 1. ledna 2004.

^{x)} Pojmy jako „správná laboratorní praxe“, „akreditace kriminalistických pracovišť“ apod. od poloviny 90. let min. století velmi rychle zdomácněly ve všech renomovaných kriminalistických laboratořích v USA a západní Evropě. Díky cílenému úsilí European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI) se tato nezbytná praxe daří šířit v dalších zemích. Koncem roku 2007 byl po několikaleté přípravě akreditován i Kriminalistický ústav Praha Policie ČR a odbor kriminalistické techniky a expertiz (OKTE) Správy východočeského kraje Policie ČR v Hradci Králové, další OKTE se na akreditace připravují. Počáteční vývoj v procesu akreditace se spokojil s aplikováním normy ISO 9001, dnes se evropská praxe sjednotila na akceptování normy EN ČSN ISO/IEC 17 025. Vývoj však směřuje dál. Některé státy (např. Švýcarsko, Irsko) přicházejí s iniciativou, aby proces akreditace byl rozšířen i na činnost kriminalistických techniků, kteří na místě činu (resp. při dalších proceních úkonech) provádějí technické úkony, zejména kriminalistickou dokumentaci a zajišťují stopy a věci pro následné znalecké zkoumání. Za vhodnou normu se jeví EN ČSN ISO/IEC 17 020. To ovšem bude znamenat, že v budoucnu se bude muset (přesně podle normou definovaných pracovních postupů) přizpůsobit i celková organizace práce na místě činu, resp. prováděných procesních úkonech. Nepochybně to povede i k novelám právní úpravy. Jiná cesta však neexistuje, pokud má v budoucnu dojít ke sblížení legislativy členských států EU, resp. pokud bude opravdový zájem, aby procesní úkony provedené v některé členské zemi EU byly akceptovatelné u soudů v jiných zemích.